

EN DEUTE AMB ESTELLÉS

Vicent Andrés Estellés desapareixia el 1993. Mentrestant, aquells primers anys de la dècada dels noranta assistíem a la irrupció de noves i sòlides veus en el panorama de la poesia d'expressió catalana; no eren ocells de pas, sinó veus que, en la seva gran majoria, continuen a dia d'avui en actiu, amb unes obres ja consolidades. És el cas de Josep Porcar, Júlia Zabala, Gemma Gorga, Melcion Mateu, Jordi Valls, Josep Lluís Roig, Jordi Julià, Manuel Forcano o Iban L. Llop, entre molts d'altres.

Una mirada enrere ens situarà davant un ventall heterogeni de poetes incipients amb escassos trets comuns i poca o nul·la interacció entre ells, però que, al marge d'estètiques, modes o grups, ens criden l'atenció perquè, fruit del lògic diàleg amb la tradició literària, bona part de les obres que aquella nova generació de creadors donava a conèixer sorgien d'unes influències dominants o, millor, d'uns predecessors compartits que les impulsaven. Estem parlant d'un nucli de *mestres* en què hi brillaven amb llum pròpia les decisives presències de Cesare Pavese, T. S. Eliot, Charles Baudelaire, Walt Whitman, Joan Vinyoli, Gabriel Ferrater, Salvador Espriu... i Vicent Andrés Estellés! Pel que fa a la influència d'Eliot, posem per cas, hi reconeixíem el gust per un to hiperculte. De Pavese, l'acceptació d'un estoïcisme enfront de la realitat (recordem «Vindrà la mort i tindrà els teus ulls»). I d'Estellés, què els va seduir a l'inici de les seves carreres poètiques? Podem suposar que l'estil col·loquial, directe i planer, l'actitud de compromís històric i personal, la senzillesa expressiva o el desacomplexament temàtic i lèxic entre d'altres vectors. Preguntem a alguns d'aquests poetes que aleshores començaven a escriure i publicar pel descobriment i la recepció d'Estellés al final de la seva vida, per què s'hi van sentir tan atrets i què es filtrà del seu treball i del seu testimoni, tan entrellaçats en la construcció dels seus propis universos literaris.

Vicent Andrés Estellés va ser molt important entre els nous poetes d'origen valencià, però no exclusivament. El mallorquí Pere Joan

Martorell (Lloseta, 1972), de qui cal destacar reculls inicials com *La veu del silenci* (1996), *Curs de matèria reservada* (1997) o *Llibre d'Eros* (1998), recorda que «a aquella edat, encara molt jove i llegint tot el que em queia a les mans, les influències eren molt diverses i alguns cops fins i tot es podien veure antagòniques o contradictòries, si és que hi pot haver contradicció en els gusts literaris, però en el cas d'Estellés he de dir que vaig rebre alguns dels seus llibres amb un entusiasme proper a la devoció, sobretot els de caire més social o els de temàtica amorosa: qui no ha llegit i recitat “No hi havia a València dos amants com nosaltres...”? D'això, ja en fa una vintena d'anys i jo, llavors, també estava engrescat en l'obra de Miquel Àngel Riera o rellegant poemaris de Miquel Martí i Pol».

Mes, un cop descobert, seria interessant saber què li va agradar més a Martorell de la poesia estellesiana. «Sobretot, la forma directa, clara i transparent d'expressar-se. És a dir, el vaig trobar un poeta molt proper que deia a través dels versos moltes coses que a mi m'hauria agradat escriure. El ritme i la prosòdia dels seus poemes t'agafen i et porten allà on ell vol: a entendre i compartir la seva manera de viure i de veure el món. Potser algun cop el vaig trobar massa directe, però el fet d'evitar les *floritures* te'l feia sentir com un amic que et conta les seves quimeres. Amb el pas del temps m'he anat allunyant progressivament de la seva influència i diria que a hores d'ara Estellés m'interessa de la mateixa manera que em pot interessar una xicota d'aquells anys d'aprenentatge i primeres lectures, és a dir, de forma distant, boirosa, amb un deix de nostàlgia i simpatia. Però Estellés ja és un dels poetes en llengua catalana de referència!»

El català Jordi Valls (Barcelona, 1970) debutava l'any 1995 amb un treball poètic cent per cent estellesià, *D'on neixen les penombres?* «L'obra d'Estellés», assenyala, «va ser, més que un descobriment, una explosió de sentits i pensaments coincidents amb el caràcter tangencial de la vida. Estellés poetitza el vulgar i li atorga categoria des de reflexions transcendentals. Ell és capaç de fotre's un “pimentó escalibat” eucarísticament. El seu humor és despietat i descarnat, reflecteix les misèries i les ridiculeses del gènere humà. La comèdia, però, sempre és agra amb un punt de descarnada crítica.

Dessacralitza la poesia i la porta al terreny dels mortals amb l'exabrupte gros i la mordacitat del que espera almenys no caure en un avorrit enunciat retòric. Estellés és l'anti-Riba natural, però alhora el complementa en l'abast moral de la seva poètica. És extens, desacomplexat i fidel a una forma vitalíssima d'entendre la vida. Ningú no pot dubtar de la seva capacitat d'imaginar situacions amb personatges i llocs passats. Fa servir el món clàssic magistralment per evocar la urgència del present i el sexe és l'instrument immaterial de necessitat d'immediatesa.»

Valls afegeix: «Estellés ha influït molt directament en la meua obra, en especial en els primers llibres, però posteriorment la seva influència no ha estat tan estilística com temàtica per bé que sempre important, un referent de primera línia. Actualment junt amb Espriu, Vinyoli, Ferrater, Sampere, Margarit, Eliot, Ashbery, Rilke o Celan.»

Una altra veu catalana és Amadeu Vidal i Bonafont (Barcelona, 1973): en la seva producció de temàtica amorosa hi notem una clara impetuositat d'arrel estellesianomarquiana. «Estellés em va influir (i encara ho fa) tant en la temàtica com en l'estil», explica. «Per a mi el seu descobriment (que fou remenant l'únic prestatge de casa els pares on hi havia poesia) va ser als 16-17 anys en topar amb el *Llibre de meravelles*. De seguida em va captivar per la sensualitat i immediatesa, i penso que em va fer canviar la manera d'escriure, fins aquell moment deutora de les lectures fetes a BUP. Descobrir-lo va ser molt decisiu en el pas d'una poesia diguem-ne barroca, lírica i trobadoresca i molt pendent de la rima a una altra poesia molt més planera, clara i desbordada, adoptant per primera vegada el vers alexandrí, que em va permetre trobar un ritme molt diferent i molt còmode per estructurar poemes més llargs. A la vegada em va fer perdre una mica la vergonya de dir segons què en un poema, de no témer quedar massa despullat davant del lector i de poder dir les coses pel seu nom i més apassionadament.»

Entre els poetes valencians apareguts pels volts de la data de la mort d'Estellés figuren Alexandre Navarro, Josep Porcar, Josep Lluís Roig, Iban L. Llop, Júlia Zabala, Vicent Nàcher, Ramon Ramon... En els primers llibres d'Alexandre Navarro (Nàquera, 1972),

per exemple, l'ombra del poeta de Burjassot dona uns resultats notoris perquè aconsegueix treure tot el suc possible al característic gust estellesià pel relativisme irònic i sarcàstic que frega l'humor més negre moltes vegades, l'expressivitat del llenguatge col·loquial, el vitalisme, la quotidianitat... Prova d'això són reculls tan torrencials i recomanables com *Desgracià la pluja les banderes* (1995), *Ex-vot* (1995) o *Criatura del demà* (1998), per bé que aquesta influència s'ha anat diluint en la seva obra posterior.

En una línia semblant cal inscriure els primers textos de Josep Porcar (Castelló de la Plana, 1973) com ara *Vint-i-dues mans de pintura* (1994), *Crònica de l'ocupant* (1995) o *La culpa* (1998). Vicent Andrés Estellés va ser el primer poeta català de València que va conèixer i llegir, afirma ell mateix, fins i tot abans que Ausiàs March: «Mentre els meus companys d'institut llegien el *Llibre de meravelles* per a detectar-ne les metàfores en un examen, jo em preguntava quin era l'origen, el significat i els pretextos d'aquella obra plena de referències a la terra, a la civilitat, a la postguerra i al sexe: un poeta que usava en els seus versos l'idioma d'una manera tan planera com la que parlava a ma casa! M'hi vaig identificar de seguida. No sabia que podia fer-se poesia d'aquella manera, tan entenedora, tan sublim i transcendent i alhora tan d'anar per casa, com qui xarra amb un avi o amb els amics. Vaig sentir com si a l'escola m'hagueren estat mentint molt de temps: Quevedo, Góngora i Bécquer, llavors, resulta que no eren "la poesia", no "tota" la poesia.»

Quin va ser el principal valor que li aportà l'obra d'Estellés? «La seua llibertat i voluntat expressiva; que la poesia té tantíssimes possibilitats d'expressió que només cal que cerques la teua pròpia per a poder expressar-te i comunicar-te "més sincerament", de tot cor, amb el món. En segon lloc, potser que, més que els temes, m'arribara a influir amb les estructures gramaticals i els ritmes, sobretot en els meus primers poemes. Tot i que potser hi ha encara, inevitablement, algun eco, crec que aquesta influència estilística s'ha anat dissipant.»

Josep Lluís Roig (Oliva, 1967) ha estat sempre un poeta amant de la senzillesa expressiva i formal, un tret perceptible als reculls

Amb el gest de les hores i *Per a dansar la llum* (tots dos publicats el 1991), *Sal lenta* (1992) o *Ebri del vi perdut* (2000). Comenta que va descobrir Estellés en forma d'Obra completa. «L'any 1986 em vaig comprar quatre volums de l'*OC* editada per 3i4. També em vaig comprar Gabriel Ferrater. Fet i fet, tots dos són els poetes que més decididament em van acompanyar en el pas d'escriure en castellà a fer-ho en català: una qüestió que es va consumir el darrer any a l'ins-titut.»

En opinió de Roig, «el que més em va colpir d'Estellés va ser la força, l'energia, la capacitat d'impactar-te com un boxejador que tenia. I la vitalitat per damunt de tot. El tractament desacomplexat de la mort i la vida, com parlava exactament igual dels morts que es trobava pel carrer com del “tros de bragues blau cel que et viu” (cite de memòria) en un poema que dedica a una turista asseguda en una escala. I la ironia. Especialment la de les èglogues. Aquest és pot-ser l'aspecte d'Estellés que més m'ha acompanyat tota la vida i que trobe que encara ara hom veu com un tret negatiu en la meua poesia, malgrat que a mi m'encanta i no estic disposat a renunciar-hi. Per altra banda, sempre m'ha costat identificar-me completament amb els poemes estellesians (una cosa és gaudir-ne, i l'altra identificar-s'hi). Per explicar-ho ras i curt, m'agradava molt llegir-los però trobava que reflectien una manera de ser i un llenguatge molt dels valencians de l'Horta de València i rodalies, que és molt vitalista però de vegades amb un excés de sal grossa. I això m'aturava una mica en la voluntat d'imitar-lo. El llegia molt a gust, però no era exactament allò el que volia escriure. Però aquell primer any a la universitat també vaig fer una altra descoberta: la generació dels 70. Crec que el meu ideal d'aquells anys, allò que provava d'escriure a nivell de llengua i sensibilitat, era un híbrid entre Vicent Andrés Estellés i Josep Piera. Amb una llista molt més llarga, evidentment, però en aquells moments van ser els meus principals poetes de proximitat lingüística».

Un poeta valencià que ha conjugat amb força encert l'herència antiga d'Ausiàs March o Jordi de Sant Jordi i la moderna d'Estellés ha estat Iban L. Llop (Borriana, 1975). «No recorde el dia exacte de la descoberta d'Estellés», explica, «però sí que va ser en acabar els

estudis de COU, just l'any de la mort d'Estellés. Recorde que vaig perdre l'autobús que de Castelló em portava a Borriana i per fer temps vaig anar a la llibreria (desapareguda) Faristol. Vaig comprar, no sé per què, el primer i el tercer volums de l'Obra completa. Al l'autobús vaig obrir *Recomane tenebres*, pàgina 63, "A una turista". Els versos "et vaig tenir com un vidre en el pit / i tinc costum de dormir de costat" em van trasbalsar. Estellés anomenava el món de la mateixa manera que ho podien fer els meus companys de viatge d'aquell autobús i alhora hi havia alguna cosa que anava més enllà, com una explosió de no sé què. Per primera vegada el llenguatge poètic i el llenguatge quotidià es lligaven de manera que tot em resultava fàcil i difícil d'entendre al mateix temps.»

I precisa: «Supose que per a un poeta valencià Estellés pot fer molt de mal. Allò que tu voldries dir ell ja ho ha dit i pots caure en la repetició d'imatges, en la col·locació estellesiana dels adjectius i adverbis que dona aquell sabor estellesià. És una mica el que pot passar amb Neruda o Borges en l'àmbit de la poesia espanyola. Ara bé, el que m'ha ensenyat Estellés és a parar l'orella, a observar de manera poètica el món que m'envolta, a ser testimoni del meu temps però sense oblidar el diàleg amb la literatura. Després de la lectura voraç d'Estellés, vaig haver d'oblidar-lo, obligar-me a tot un munt d'altres lectures per intentar trobar una veu pròpia (que no sé si he aconseguit, això ho han de dir els altres). El que sí que és clar és que el cuquet Estellés apareix sempre en el moment de l'escriptura, per guiar-te en la manera d'observar el teu món.»

Júlia Zabala (València, 1975) s'ha caracteritzat per produir una poesia summament compromesa, de denúncia de les opressions. Zabala explica que va descobrir l'obra d'Estellés «quan era estudiant a l'institut. El *Llibre de meravelles* era lectura obligatòria a 3r de BUP si no recorde malament juntament amb *El poema de la rosa als llavis* de Salvat-Papasseit, el meu gran altre descobriment d'aquella època. Per a mi, que venia de tradició familiar i literària castellana, la lectura d'Estellés em va obrir la porta a un món nou d'expressió. Em va servir com a eina d'aprenentatge de la llengua i també com a lliçó de llenguatge poètic. Es podia expressar qualsevol cosa amb un

llenguatge planer i colpidor al mateix temps. Si necessitàvem parlar d'amor, de sexe, de menjar, de la terra, del compromís, de la tradició, de la justícia, de la tristesa o de l'alegria, sempre hi havia un poema d'Estellés que podia servir».

Zabala es reconeix també deutora de la seva obra, i li acabem preguntant en quins aspectes concrets: «M'hi reconec pel que fa a la recerca inicial de la meua pròpia veu literària, no diria que per temes o per estil, ja que em sembla que en aquest aspecte és més evident la influència d'altres veus. Però sí pel que va suposar de descobrir un món literari que em resultava especialment proper, accessible. Passejar pels carrers de València i dels pobles del voltant recordant els poemes d'Estellés feia que tot prengués un altre caliu, el paisatge i les paraules. Vicent Andrés Estellés, en resum, em va fer entendre de quina manera es podia bastir alhora un imaginari personal i col·lectiu.»

ERNEST FARRÉS JUNYENT